

KÖNYVTÁROSOK DIGITÁLISKOMPETENCIA-MÉRÉSE: MÓDSZERTANI ÚTKERESÉS ÉS EREDMÉNYEK

ESZENYINÉ BORBÉLY MÁRIA

Tartalmi összefoglaló

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) támogatásával 2015-ben indult el az a kutatómunka, amelynek elsődleges célja egy megfelelő keretrendszer, módszertan megtalálása volt, amelyre építve elvégezhető a könyvtárosok kompetencia-állapotának felmérése. A tanulmány arról a folyamatról szól, amely a könyvtárosok digitáliskompetencia-mérésének módszertani útkeresésétől a hiteles állapotot feltáró felmérésekig és elemzésekig tartott. 2017 januárjában az MKE támogatásával valósult meg az első, a DigComp önértékelési eszközkészletére épülő online felmérés a magyarországi könyvtárosok körében. A vizsgálatban 606 szakember vett részt. Az önértékelési eszköz használata egy ún. nagykép felvázolását tette lehetővé az egyes kompetenciaterületekről. Ugyanakkor a digitáliskompetencia-mérést a DigComp-ra, mint keretrendszerre alapozva, megvalósítható, hogy az egyes készségek, kompetenciák is mérhetővé, értékelhetővé váljanak. Az újabb vizsgálatra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) vezetésével megvalósuló „Az én könyvtáram” projekt keretében került sor. A projekt céljaihoz igazodva ebben a felmérésben a közkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok vettek részt. Az online kérdőívet összesen 1785 fő töltötte ki. A felmérés eredményei a teljes magyar közkönyvtári körre nézve általános érvényűnek tekinthetők.

<https://doi.org/10.46280/KOMPKONF.2020.Eszenyine>

1. Módszertani útkeresés

Az 1997. évi CXL. ún. kulturális törvény 2013. január elsejétől hatályosan három olyan kitételt is megfogalmaz a nyilvános könyvtárak alapfeladataiként, amelyek teljesítésére csak megfelelő digitális kompetenciával rendelkező könyvtárosok képesek. Ezek a következők:

- „f) biztosítja az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségét,
- g) a könyvtárhasználókat segíti a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, az egész életen át tartó tanulás folyamatában,
- h) segíti az oktatásban, képzésben részt vevők információellátását, a tudományos kutatás és az adatbázisokból történő információkérés lehetőségét”¹

¹ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 55. § (1)f), g), h)
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV> [2018. november 1.]

A könyvtárosok számára természetesen az említett törvényi kitételek megjelenése előtt is egyértelmű volt, hogy komoly szerepük van az *információs* társadalom, majd a később napvilágot látott terminológiával élve, a *tudástársadalom* építésében.

Ugyanakkor az éppen aktuális infokommunikációs stratégiák és létrehozóik rendre megfedkeznek a könyvtárak és könyvtárosok nyújtotta lehetőségekről a lakosság digitális szférába való bevonásában, az ez irányú kompetenciák fejlesztésében.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) és az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) évek óta együttes erővel törekszik partneri kapcsolatok építésére a területért felelős kormányzati szervekkel és egyéb szervezetekkel. A felhalmozódott könyvtári tapasztalat a használóképzés, a lakosság digitális írástudásának fejlesztése terén komoly érv a könyvtárak mellett, de annak bizonyítása is legalább ilyen súllyal esik a latba, hogy a magyar könyvtárosok rendelkeznek a szükséges digitális kompetenciákkal.

Az MKE támogatásával 2015-ben indult el az a kutatómunka, amelynek elsődleges célja egy megfelelő keretrendszer, módszertan megtalálása volt, amelyre építve elvégezhető a könyvtárosok kompetencia-állapotának felmérése. Hamarosan világossá vált, hogy az Európai Bizottság által 2011-ben elindított DigComp projekt keretében kifejlesztett digitális kompetencia keretrendszer jelentheti az ideális megoldást. A DigComp harmonikusan ötvözi a korábbi keretrendszerek legjobb tulajdonságait, és a digitális kompetencia fogalma is tökéletesen illeszkedik a könyvtári területen elvárható készségkészlethez. A DigComp az Európai Parlament és az Európai Tanács 2006-ban bevezetett digitális kompetencia fogalmát használja, miszerint:

A digitális kompetencia megköveteli az információs társadalom technológia (IST) természetének, szerepének és lehetőségeinek alapos megértését és ismeretét a mindennapokban: a magán-és a társas életben, valamint a munkában. Ez magában foglalja az alapvető számítógépes alkalmazásokat, mint például a szövegszerkesztés, táblázatkezelés, adatbázisok, az információ tárolása és menedzselése, és az internet valamint az elektronikus médián keresztül a munka, szabadidő, információmegosztás és hálózati együttműködés, tanulás és kutatás céljából történő kommunikáció lehetőségeinek és esetleges veszélyeinek megértését. Az egyéneknek meg kell érteniük, hogy az IST hogyan tudja támogatni a kreativitást és az innovációt, tisztában kell lenniük az elérhető információ megfelelőségével és megbízhatóságával és a jogi és etikai alapelvekkel, beleértve az IST interaktív használatát. Képesnek kell lenniük az információ keresésére, gyűjtésére, kezelésére, kritikus és következetes felhasználására, relevanciájának értékelésére; az IST használatára a kritikus gondolkodás, a kreativitás és az innováció támogatására.²

A DigComp egy strukturált felépítésű, ötdimenziós digitális kompetencia keretrendszer. A dimenziók a következők:

1. dimenzió: kompetenciaterületek (információ, kommunikáció, tartalom-előállítás, biztonság, problémamegoldás),

2 ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A magyar könyvtárosok digitális kompetencia mérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztató, 63. 6–7. 2016. 236–243.p.

2. dimenzió: kompetenciák, amelyek az adott kompetenciaterülethez tartoznak,
3. dimenzió: jártassági szintek (alap, közép és haladó) minden egyes kompetenciához kapcsolódóan,
4. dimenzió: példák a tudás-, a képesség- és az attitűdelemekre valamennyi kompetencia esetében, de ezek nincsenek jártassági szintek szerint csoportosítva,
5. dimenzió: példák a kompetenciák különböző célú használatára. (A hivatkozott jelenlésben a munka és a tanulás területére vonatkozó példákat találunk.)

A keretrendszer rendkívül részletesen kidolgozott, logikus felépítésű, bővíthető és testre szabható, így tökéletesen alkalmas lehet a legkülönbözőbb célú digitális kompetenciavizsgálatokhoz.³

A DigComp mellett szólt az a tény is, hogy 2014-re elkészítettek egy indikátorkészletet a keretrendszerre alapozva, amely lehetővé teszi az egyes uniós tagállamok állampolgárai digitális kompetencia szintjének összehasonlítását.⁴ Az indikátorok jellemzően az Eurostat által végzett kérdőíves felmérések során használt, az információs társadalom jellemzőit feltáró kérdések közül kerülnek ki.

A DigComp 1.0. – a kutatás kezdetekor még csak ez a változat állt rendelkezésre – öt digitális kompetenciaterületet azonosít. Ezek az információ, kommunikáció, tartalom-előállítás, biztonság és a problémamegoldás. A kompetenciaterületeken belül 21 kompetenciát tartalmaz a keretrendszer a következők szerint:

- Információ: keresés, értékelés, tárolás-visszakeresés;
- Kommunikáció: a technológia használata, tartalommegosztás, online polgár, együttműködés, etikett, digitális identitás;
- Tartalom-előállítás: fejlesztés, újraformálás, szerzői jog, programozás;
- Biztonság: eszközvédelem, adatvédelem, egészségvédelem, környezetvédelem;
- Problémamegoldás: technikai problémák, technológia választás, kreatív felhasználás, kompetenciahiány azonosítása.

2016. március 3-án az első *Szakmai ismeretek és készségek – átalakuló hivatás. A könyvtáros kompetenciák változása és megjelenése az uniós gyakorlatban* című nemzetközi konferencián

A magyar könyvtárosok digitális kompetencia mérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai címmel megtartott előadásom összegezte az ideális keretrendszer utáni kutatás addig elért eredményeit. Jelen tanulmányban eltekintünk az akkori előadás anyagának részletes ismertetésétől, mivel az elhangzottak szerkesztett változata önálló tanulmányként megjelent a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain.⁵

3 DIGCOMP: A Framework for developing and understanding digital competence in Europe. Forrás: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC83167.pdf> [2018. november 1.]

4 Measuring digital skills across the EU. EU wide indicators of digital competence. Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/measuring-digital-skills-across-eu-eu-wide-indicators-digital-competence> [2018. november 1.]

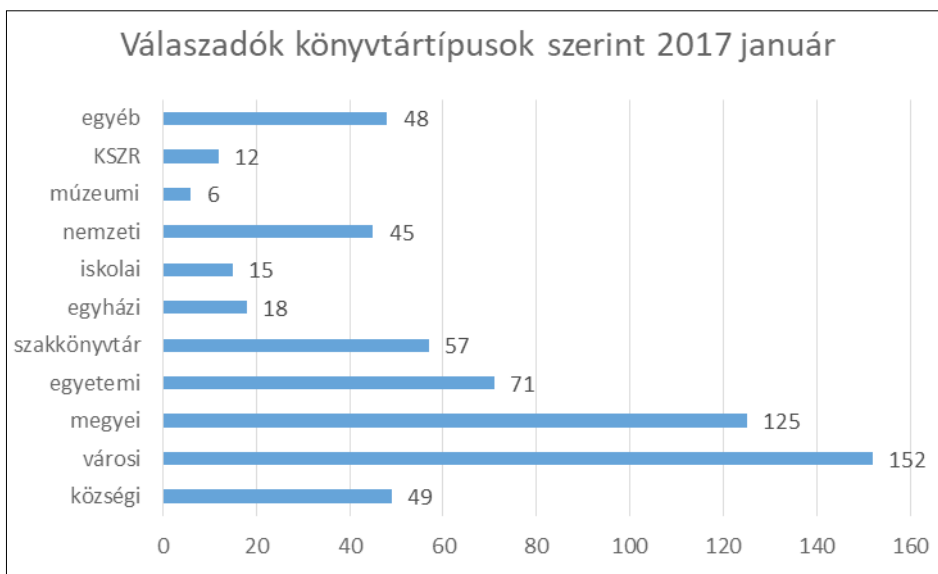
5 ESZENYINÉ BORBÉLY MÁRIA: A magyar könyvtárosok digitális kompetencia mérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. 6–7. 2016. 236–243. p.

A DigComp felhasználható mint önértékelési eszközkészlet és mint keretrendszer is. Az előbbi esetben az egyes kompetenciaterületek egészének birtoklása értékelhető az egyes szinteknek megfelelő tudás-, képesség- és attitűdelemek részletes leírása alapján. Keretrendszerként használva a DigComp már arra is lehetőséget ad, hogy minden egyes kompetencia jártassági szintje egyedileg is vizsgálhatók és értékelhetők legyenek.

2. Országos digitáliskompetencia-mérések

2.1 Kompetenciamérés a Magyar Könyvtárosok Egyesülete támogatásával

2017 januárjában a Magyar Könyvtárosok Egyesületének támogatásával valósult meg az első, a DigComp önértékelési eszközkészletére épülő online felmérés a magyarországi könyvtárosok körében. A vizsgálatban 606 szakember vett részt az 1. ábrán látható megoszlás szerint.

1. ábra: A válaszadók száma könyvtártípusok szerint 2017. január

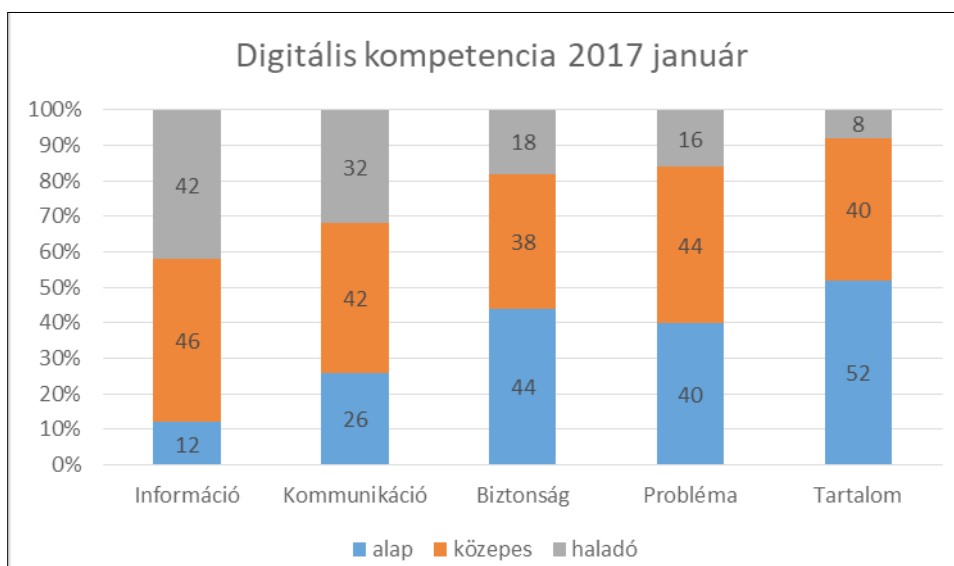
Az online kérdőív kitöltésére az MKE kérte és bízta a tagjait, de a minta reprezentativitására érdemi befolyása nem lehetett. A kitöltők száma alapján az átfogó, valamennyi résztvevő válaszait tükröző eredmények helytállóan tekinthetők, mivel a könyvtárosok közel 10%-a részt vett a felmérésben. Természetesen az egyes könyvtártípusok tekintetében a részvételi arány eltérő volt, de a reprezentativitás mértékére következtetni lehet az 1. ábra kitöltést jelző számai alapján. A könyvtártípusok szerinti elemzésbe a viszonylag magas kitöltési arány miatt a megyei, városi, felsőoktatási (egyetemi) és a szakkönyvtárak kerültek. A minta életkori összetételét az 1. táblázat tartalmazza.

Életkori csoportok aránya 2017. január					
Életkori csoport	20+	30+	40+	50+	60+
% arány	9	20	28	30	13

1. táblázat: Életkori arányok 2017. január

Ez a vizsgálat alkalmas volt arra, hogy képet kapjunk a hazai könyvtárosok digitális kompetencia állapotáról az egyes kompetenciaterületek egészét tekintve, de az a tény, hogy az egyes kompetenciák birtoklásával hogyan is állnak a könyvtárosok, rejtve maradt. A könyvtárosok digitális kompetencia helyzetét az öt kompetenciaterületen a 2. ábra tartalmazza.

A könyvtáros szakma szempontjából legnagyobb prioritású kompetenciaterület az *információ, információkezelés*. A 2. ábrán látható, hogy a könyvtárosok 88%-a haladó vagy közepes szintet birtokol, és csupán 12%-uk áll alapszinten. Ez a kompetenciaterület fedi le leginkább az információs műveltség Alexandriai Nyilatkozat⁶ szerinti tartalmát. Az elemzésbe beemelt könyvtártípusok között nincs jelentős eltérés az információkezelés területén. Az

2. ábra: Digitális kompetencia 2017. január

egy-egy életkori csoportok is közel azonos arányban birtokolják az egyes jártassági szinteket. A *kommunikáció* kompetenciaterület alapszintjén állók jellemzően a kommunikációs eszközök alapfunkcióit használva kommunikálnak, az alapvető kommunikációs viselkedési szabályok ismerete mellett. A középszinten állók már fejlettebb funkciókat használnak, tartalmat osztanak meg közösségi oldalakon. A haladó szinten állók az eszközök széles skáláját használják, és rendszeresen használnak kollaborációs eszközöket is.

6 Beacons of the information society: the Alexandria proclamation on information literacy and lifelong learning. Forrás: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=20891&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [2018. november 1.]

A 2. ábrán látható, hogy a kommunikáció is viszonylag erős területe a könyvtárosoknak, 74%-uk áll közép vagy haladó szinten. A könyvtárak közül a felsőoktatási könyvtárakban látszik a legerősebbnek ez a terület, itt állnak arányaiban a legkevesebben alapszinten (18%), de haladó szinten legtöbbször a megyei könyvtárakban kommunikálnak. (32%)

Az életkor egyértelműen hatással van erre a területre. Az egyre magasabb életkori csoportokban egyre alacsonyabb a haladó kommunikációs szint kiterjedtsége.

A *biztonság* kompetenciaterület alapszintjén állók alapvető lépéseket tudnak tenni az eszközeik védelme érdekében, és tudják, hogy csak bizonyos típusú információkat oszthatnak meg magukról és másokról online környezetben.

A középszinten álló személy tudja, hogyan védje meg digitális eszközeit, frissítse védelmi stratégiáját, és képes megvédeni saját magát és mások online magánszféráját. Általános ismeretei vannak az adatvédelemmel kapcsolatban, és arról, hogy hogyan gyűjtődnek és kerülnek felhasználásra az adatai.

A haladó gyakran frissíti a védelmi stratégiáját, képes cselekedni, ha a készülék veszélyben van. Gyakran változtatja az online szolgáltatások alapértelmezett adatvédelmi beállításait, hogy fokozza a magánszféra védelmét. A könyvtárosok több mint fele haladó vagy közepes szinten áll a biztonság kérdésében, de az alapszinten állók nagy táborában komoly teendők vannak.

Könyvtártípusok szerint ez a vizsgálat semmiféle különbséget nem mutatott ki. Az életkori csoportokban az aktív negyvenesek és ötvenesek eredményei a leggyengébbek, de valamennyi életkori csoportnak vannak hiányosságaik.

A *problémamegoldás* egyrészt a felmerülő technikai problémák, meghibásodások kezelését vizsgálja, másrészt pedig annak a képességét, hogy a rutin feladatok megoldásán kívül mennyire vagyunk képesek a megfelelő szoftvert, eszközt kiválasztani és használni.

Az eredmények nagyon hasonló képet mutatnak a biztonság kompetenciaterületen tapasztalattal, a könyvtárosok 40%-a áll alapszinten. A könyvtárak közül a felsőoktatási könyvtárak mellett a városi könyvtárak jeleskednek leginkább a problémamegoldás területén.

Az életkor szerinti szintek gyakorlatilag azonosak a kommunikáció kompetenciaterületnél tapasztaltakkal. Úgy látszik, hogy a fiatal korcsoportnak az eszközökkel, technológiával kapcsolatos viszonya egészen más, mint az idősebb korosztályba tartozóké.

A *tartalom-előállítás* alap szintje azt jelenti, hogy elő tudnak állítani egyszerű digitális tartalmat és alapvető ismereteik vannak a szerzői jogvédelemről. Középszinten különböző formátumban tudnak digitális tartalmat előállítani, és tudnak néhány licencet alkalmazni saját tartalmaik előállítására során. Haladó szinten már különböző formátumban, platformon és környezetben tudnak digitális tartalmat előállítani. Bele tudnak nyúlni (nyílt) programokba, módosítani, változtatni vagy írni tudják a forráskódot.

Ezen a területen már komoly lemaradásaik vannak a könyvtárosoknak. Haladó szinten mindössze 8%-uk áll, és a válaszadók több mint felének csak alapszintű jártassága van. A legjobbnak vagy a legkevésbé rossznak a felsőoktatási könyvtárakban tűnik a helyzet, itt a könyvtárosoknak csak kb. 38%-a áll alapszinten a tartalom-előállítás területén.

Életkori csoportok szerint az ötvenesek állnak a leggyengébben, és a húszas éveikben járók a legjobban, de igazán nagy különbségek a legfiatalabbaktól eltekintve nincsenek az egyes korcsoportok között.

2.2 Kompetenciamérés az EFOP-3.3.3-VEKOP-16-2016-00001 „Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek” pályázati konstrukció keretében megvalósuló „Az én könyvtáram” című kiemelt projekt keretében

A 2017 januárjában lebonyolított digitáliskompetencia-mérés eredményei igazolták, hogy a DigComp jó választás lehet a könyvtárosok digitális készségeinek megismeréséhez. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy az önértékelési eszköz használata csak egy ún. „nagykép” felvázolását teszi lehetővé az egyes kompetenciaterületekről. Ezt a módszert használva nem lehet megválaszolni azt a kérdést, hogy melyik kompetencia okozza a legnagyobb problémát az adott kompetenciaterületen belül, melyik az a készség, amelyik mindenképpen fejlesztésre szorul. Már az eredmények kiértékelésekor megfogalmazódott a gondolat, hogy lehetőség szerint a következő könyvtáros digitáliskompetencia-mérést a DigComp-ra, mint keretrendszerre kell alapozni. Ezáltal elérhető, hogy az egyes készségek, kompetenciák is mérhetővé, értékelhetővé váljanak.

Az újabb vizsgálatra a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) vezetésével megvalósuló *Az én könyvtáram* projekt keretében került sor. A projekt céljaihoz igazodva ebben a felmérésben a közkönyvtárakban dolgozó könyvtárosok vettek részt. A projektiroda szakembereinek és a megyei tanácsadóknak köszönhetően a közkönyvtárakat tökéletesen reprezentáló mintán történt a kikérdezés, valamennyi megyében elérve a kívánt kitöltési számot. Az online kérdőívet összesen 1785 fő töltötte ki. A felmérés eredményei a teljes magyar közkönyvtári körre nézve általános érvényűnek tekinthetők. A felmérésben résztvevők számszerű megoszlását könyvtártípusok szerinti részletezésben a 2. táblázat tartalmazza. Az iskolai könyvtárosok digitáliskompetencia-mérése ebben a felmérésben a résztvevők alacsony száma miatt nem valósult meg.

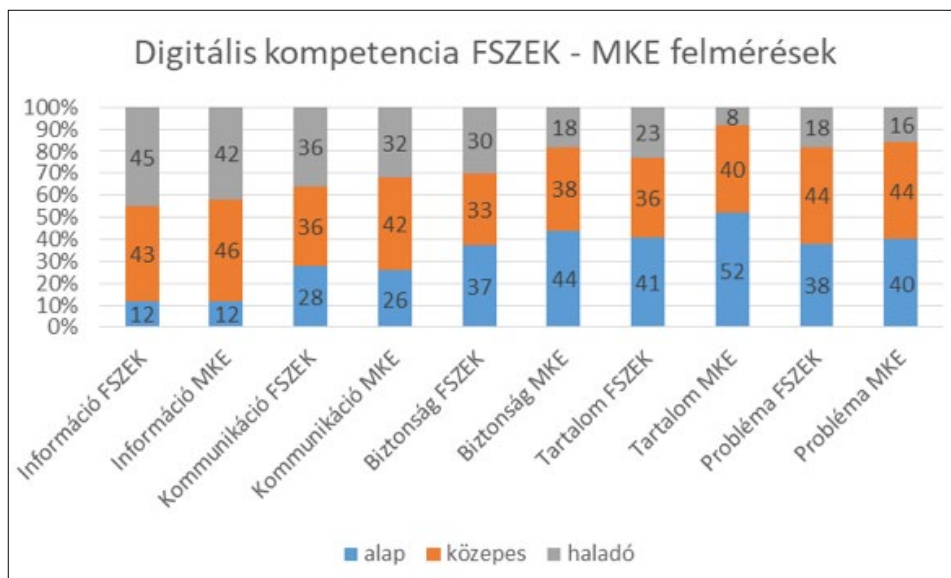
Válaszadók (köz) könyvtártípusok szerint 2017. november						
típus	megyei	városi	községi	KSZR	iskolai	egyéb
fő	577	687	231	116	92	44

2. táblázat: Könyvtípus szerinti megoszlás 2017. november

A minta életkori összetételének alakulására nem lehetett hatást gyakorolni, de valószínűleg a magas kitöltési számnak köszönhetően a könyvtáros szakmára jellemző, és a 2017 januárjában lezajlott felmérés életkori arányaihoz rendkívül hasonló megoszlás született. Az egyes életkori csoportok százalékos arányait a 3. táblázat tartalmazza.

Az életkori csoportok aránya 2017. november					
Életkori csoport	20+	30+	40+	50+	60+
% arány	9	19	33	33	6

3. táblázat: Életkori arányok 2017 novemberében

3. ábra: Digitális kompetencia eredmények összehasonlítása: FSZEK-MKE felmérések

A 2017. januári felmérésből okulva, ebben a vizsgálatban már valamennyi kompetenciaterület minden egyes kompetenciájára önálló kérdés vonatkozott, a három jártassági szintnek megfelelő leírásokkal. A válaszadóknak a jártassági szintekhez tartozó leírásokon túl az is segített a saját jártassági szintjüket beazonosítani, hogy a definíciók esetenként kiegészültek a meghatározás megértését segítő magyarázó szöveggel, a könyvtári munkából vett példák-
kal. A válaszadóknak nem volt tudomásuk arról, hogy melyik jártassági szinthez tartoznak az egyes meghatározások. Például az információ kompetenciaterület információ értéke-
lése kompetenciájának haladó szintjét a következő leírás és példa jellemezte a kérdőívben:
„Kritikus vagyok az általam talált információval kapcsolatban, és képes vagyok ellenőrizni és
felmérni az információ érvényességét és hitelességét. Például, különböző internetes forrásokból
számos hasznosnak tűnő információt kaptam az orbáncfű gyógyító hatásairól. Ellenőriztem
a források hátterét és a megbízhatatlan forrásokból származó információkat eltávolítottam.
Más, szakmai körökben elismert hagyományos forrást, szakkönyvet is felhasználtam a kapott
információk hitelességének megállapításához.”

A FSZEK projekt keretében végzett felmérés az egyes kompetenciaterületeken meglévő
jártassági szintek arányaiban a 2017. januári, az MKE által támogatott vizsgálathoz hasonló
eredményekkel szolgált. A részleteket a 3. ábra tartalmazza. Az információ, a kommunikáció

és a problémamegoldás kompetenciaterületeken az egyes jártassági szintek arányai csak néhány százalékban térnek el egymástól a két vizsgálatban.

A biztonság és a tartalom-előállítás terén a 2017. novemberi, a közkönyvtári körre teljes mértékben reprezentatívnak tekinthető vizsgálat, a korábbinál némiképp kedvezőbb helyzetet mutat. Az alapszinten állók aránya jelentősen kisebb, a haladó szinten állóké pedig ehhez hasonló mértékben nagyobb, a közepes jártassági szinten állók arányában viszont nincs lényeges különbség a két vizsgálat eredményei között.

Már ezek az eredmények is azt mutatják, hogy a DigComp megbízhatóan alkalmazható a könyvtárosok digitális kompetenciájának mérésére is. Az első felmérésben önértékelési eszközként használtuk, a másodikban pedig mint keretrendszer működött a DigComp. A két különböző módszertani megközelítés az öt kompetenciaterületet tekintve meggyőzően hasonló eredményeket eredményezett.

Az EFOP-VEKOP projektben végzett vizsgálat a keretrendszer használata miatt már lehetővé tette azt is, hogy az egyes kompetenciaterületeken belülről is betekintést nyerjünk.⁷ A DigComp mind a huszonegy kompetenciájáról kiderült, hogy milyen szinten és milyen arányban birtokolják őket a könyvtárosok. A második vizsgálat éppen ezért számos meglepetést is okozott, mivel több esetben is kiderült, hogy nem az a kompetencia felelős a jó vagy éppen gyenge eredményért az adott kompetenciaterületen, amelyre számítani lehetett.

Az *információ* kompetenciaterületről a második felmérés kiderítette, hogy a könyvtárosok körében a legerősebb kompetencia az információ értékelése, 45%-uk áll haladó szinten, és a sokak által legerősebbnek gondolt információkeresés kompetencia csak a második helyre szorult. Az is meglepetést okozott, hogy majdnem annyi könyvtáros képes az információt haladó szinten tárolni, rendezni (39%), mint haladó szinten keresni (40%).

Az első vizsgálat kimutatta, hogy az egyes életkori csoportok között nincs lényeges különbség az információ kompetenciaterületen. A második felmérés már arra is rámutatott, hogy az információ értékelése területen egyáltalán nem figyelhető meg lényegi különbség az egyes életkori csoportok között, de az információkeresés és információátvitel kompetenciákat már az jellemzi, hogy az életkor előre haladtával fokozatosan nő az alapszinten állók aránya és csökken a haladó szinten állóké. Ez a folyamat sokkal kevésbé radikális a keresés kompetencia esetében, mint a tárolás kompetenciánál.

A második felmérésből kiderült, hogy a *kommunikáció* kompetenciaterület legerősebb könyvtáros kompetenciája a technológiai eszközök haladó funkcióinak kiterjedt használata, és ettől nem sokkal marad el a tartalmegosztás sem (53 és 48 % haladó szint). Ugyanakkor mindkét készséget a könyvtárosok egyötöde csak alapszinten birtokolja. Arra is fény derült, hogy a könyvtárosok aktív használói az online térnek, és az online illemszabályokkal kapcsolatban is csak mintegy ötödüknek vannak komolyabb hiányosságai. A leggyengébb kommunikációs készségük a digitális környezetben történő együttműködés. Csak minden ötödik könyvtáros képes bonyolultabb digitális alkalmazásokat használva együtt munkálkodni másokkal.

⁷ ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota: egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei. = *Információs Társadalom*, 18. 3. 2018. Forrás: <https://doi.org/10.22503/inftras.VIII.2018.3-4.3> [2020. május 30.]

A második vizsgálat már nemcsak azt tudta megállapítani, hogy az egyre magasabb életkori csoportokban egyre alacsonyabb a haladó szint kiterjedtsége, hanem arra is rámutatott, hogy mely készségek erősen és melyek kevésbé életkorfüggők. A kommunikációs eszközök kiterjedt használata kifejezetten életkorfüggő kompetencia, de ennek ellenére még a hatvanasok közül is minden harmadik könyvtárosnak haladó jártassága van. Meglepetés volt, hogy a tartalommegosztás jártassági szintjére csak minimális befolyással van az életkor. A második felmérés egyik nagy tanulsága, hogy a együttműködés területén életkorra tekintet nélkül a könyvtárosok mintegy 80%-ának képzsére van szüksége.

A *biztonság* kompetenciaterületről az önértékeléssel végzett felmérés alapján annyi információnk volt csupán, hogy a könyvtárosoknak közel fele alapszinten áll, és komoly teendők vannak a továbbképzésük terén. A keretrendszer használatával sikerült kideríteni, hogy alapvetően két biztonsági kompetencia okozza a terület rossz eredményeit, ezek az adatvédelem és az eszközvédelem. Az előbbi kompetenciát a könyvtárosok 39, az utóbbit pedig 45%-a csak alapszinten birtokolja, és haladó szinten 13 és 22%-uk áll. A környezetvédelem terén is nagy az alapszint aránya, de itt már a haladó tábor is jelentős (40, 33%).

Az első vizsgálat kimutatta, hogy valamennyi életkori csoportnak vannak hiányosságai, de hogy valójában ez mit is jelent, azt csak a második vizsgálat volt képes feltárni. Az idősebb korosztály legnagyobb problématerülete az adatvédelem, bár a fiatalok sem feltétlenül jeleskednek ezen a területen. Az eszközvédelem meglepő módon a fiatalok körében is gyenge kompetencia, magas az alapszinten álló huszonévesek és a harmincasok aránya is az életkori csoportjukon belül. A környezetvédelmi tudatosságra és az egészségvédelemre minimálisan hat az életkor.

A 2017. januári felmérés feltárta, hogy a *tartalom-előállítás* területen komoly lemaradásaik vannak a könyvtárosoknak. Haladó szinten mindössze 8%-uk áll, és a válaszadók több mint felének csak alapszintű jártassága van. A második vizsgálat a nagy számokon is finomított, miszerint a haladó szinten állók aránya 23, az alapszinten állóké pedig 41%, és lehetővé tette, hogy az egyes készségek is láthatóvá váljanak. A felmérés eredményei közül az egyik legmeglepőbb az lett, hogy a szerzői jog területén a könyvtárosok hatalmas tábor (58%) csak alapszinten áll. A programozás kompetencia gyengesége nem szolgált meglepetésként, és a mindennapi könyvtárosi munkában a jelentősége is messze elmarad a szerzői jogi ismeretekétől.

Az első felmérés alapján megtudtuk, hogy az életkori csoportok szerint az ötvenesek állnak a leggyengébben, és a húszas éveikben járók a legjobban, de igazán nagy különbségek a legfiatalabbaktól eltekintve nincsenek az egyes korcsoportok között. A második felmérés megmutatta, hogy a tartalom létrehozása és újraformálása azok a kompetenciák, amelyeket a fiatalok nemcsak a többi korosztályhoz mérten birtokolnak kiterjedten haladó szinten, hanem a korosztályukon belül is. A programozás és a szerzői jogi ismeretek életkortól függetlenül gyenge kompetenciái a könyvtárosoknak.

A *problémamegoldás* kompetenciaterületen a könyvtárosok 40%-a áll alapszinten, és mindössze 16%-uknak van haladó jártassága. A 2017 novemberi vizsgálat ezeken a nagy arányszámokon gyakorlatilag nem változtatott, viszont láthatóvá tette az egyes

kompetenciákat is. A kompetenciaterület nagyon rossz eredményét kifejezetten egy kompetencia okozza, a technológia innovatív és kreatív felhasználásának képessége, a könyvtárosok 57%-a csak alapszinten áll, és a haladó szint aránya csupán 15%.

A digitáliskompetencia-hiány felismerése a terület második leggyengébb kompetenciája a könyvtárosok körében. A technikai problémamegoldása és a feladathoz illeszkedő technológia kiválasztása alapvetően átlagos kompetenciák.

Az életkor szerinti szintekről az első felmérés alapján az állítható, hogy gyakorlatilag azonosak a kommunikáció kompetenciaterületnél tapasztaltakkal. Úgy látszik, hogy a fiatal korcsoportnak az eszközökkel, technológiával kapcsolatos viszonya egészen más, mint az idősebb korosztályba tartozóké. Ugyanakkor a második vizsgálat arra is rámutatott, hogy bizonyos kompetenciák esetében az életkor hatása egyáltalán nem tekinthető jelentősnek. A technika problémák megoldásának haladó és alap jártassági szintjére erőteljesen hat az életkor. A digitális technológia innovatív és kreatív módon történő felhasználására is hatással van az életkor, de ezt a kompetenciát a fiatalok is nagyon jelentős arányban már csak alapszinten birtokolják. A feladathoz illeszkedő technológia megválasztásában szinte nincs érdemi különbség az egyes életkori csoportok kompetenciaszintjei között. A digitáliskompetencia-hiányuk azonosítására, és digitáliskompetencia-szükségletük frissítésére a legfiatalabbak hajlandóak a legnagyobb arányban, tehát közülük állnak a legtöbben haladó kompetencia szinten.

2.2.1 A digitális kompetencia és a szakirányú felsőfokú végzettség

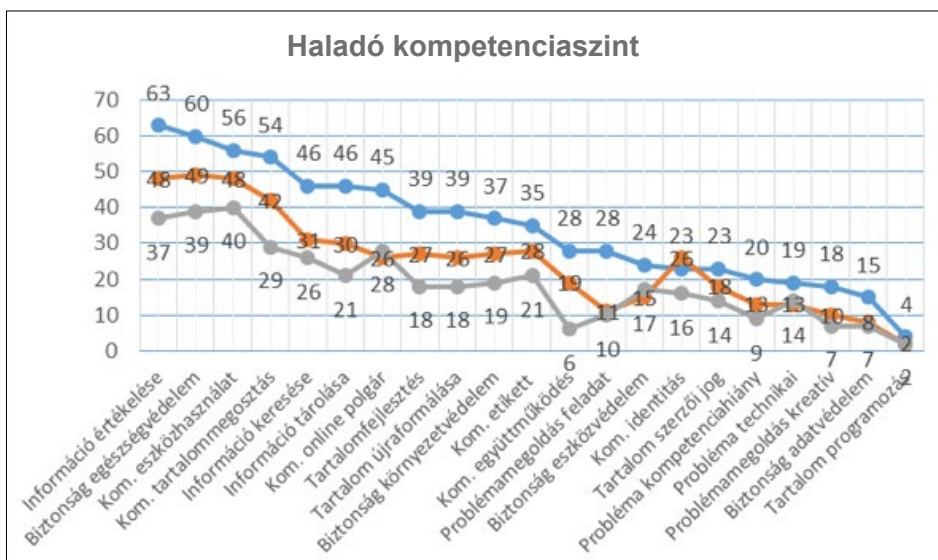
A *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* pályázati konstrukció keretében megvalósuló vizsgálat a résztvevők magas létszáma miatt lehetővé tette annak kimutatását is, hogy a könyvtáros diplomának milyen hatása van, és egyáltalán van-e hatása a könyvtárosok digitális kompetenciájára. Az eredmények megdöbbentőek voltak még akkor is, ha feltételezni lehetett, hogy bizonyos kompetenciák és a felsőfokú könyvtárosképzés között erőteljes összefüggés lehet. Azonban azt, hogy a huszonegy DigComp által vizsgált kompetenciából húszra komoly hatást gyakorol a felsőoktatás kereteiben zajló könyvtáros képzés, senki sem gondolta volna.

A 4. ábra a könyvtáros diplomával rendelkezők (felső vonal), a nem könyvtáros diplomával és asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettséggel rendelkezők (középső vonal), valamint az érettségivel és asszisztens vagy segédkönyvtáros szakképzettséggel rendelkező könyvtárosok haladó kompetencia szintjének mértékét mutatja az egyes kompetenciák szerint részletezve. Az egyetlen kompetencia, amelynek haladó szintjét nem a könyvtáros diplomával rendelkezők birtokolják a legkiterjedtebben, az a kommunikáció kompetenciaterületen belül a digitális identitás menedzselése kompetencia. Az összes további kompetenciára egyértelműen pozitív hatással van a felsőfokú könyvtárosképzés. A vonalakat vizsgálva megállapítható, hogy az érettségivel és az egyéb, nem könyvtáros diplomával rendelkezők haladó kompetencia állapota közelebb áll egymáshoz, mint az egyéb diplomások és a könyvtáros diplomával rendelkezők kompetencia állapota.

Természetesen a felsőfokú könyvtáros alapképzés és mesterképzés Képzési és Kimeneti Követelményeiben megfogalmazott elvárások választ adnak az előbbieken vázolt jelenségre. A kérdés részletes elemzése a Tudományos és Műszaki Tájékoztatás hasábjain már kifejtésre került.⁸

3. Összefoglalás

A Szakmai ismeretek és készségek-- átalakuló hivatás konferenciasorozat valamennyi eddigi

4. ábra: A haladó digitális kompetenciaszint és a végzettség közötti összefüggés

rendezvényén előadóként vettem részt, és minden alkalommal a magyar könyvtárosok digitális kompetenciájának mérésével foglalkoztam. 2016-ban *A magyar könyvtárosok digitális kompetencia mérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai*, 2017-ben *Könyvtáros digitális kompetencia: körkép*, 2018-ban pedig *A végzettség és a könyvtárosok digitális kompetenciaszintje közötti összefüggések összehasonlító elemzése* címmel tartottam előadást.

Ebben a tanulmányban arról a folyamatról írok, amely a könyvtárosok digitális kompetenciája mérésének módszertani útkeresésétől a hiteles állapotot feltáró felmérésekig és elemzésekig tartott. Összehasonlítom a DigComp-pal mint önértékelési eszközzel, és mint keretrendszerrel végzett vizsgálatokat, kiemelve a keretrendszer nyújtotta lehetőségeket és a legfontosabb eredményeket.

8 ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A végzettség és a könyvtárosok digitális kompetenciaszintje közötti összefüggések összehasonlító elemzése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. 5. 2018. 287–306. p.

Irodalom

1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 55. § (1) f), g), h) Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.TV> [2018. november 1.]

Beacons of the information society: the Alexandria proclamation on information literacy and lifelong learning. Forrás: <http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php> [[2018. november 1.]
URL_ID=20891&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

DIGCOMP: A Framework for Developing and Understanding Digital Competence in Europe. Forrás: <http://ftp.jrc.es/EURdoc/JRC83167.pdf> [2018. november 1.]

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A magyar települési könyvtárakban dolgozó könyvtárosok digitális kompetenciájának állapota: egy országos reprezentatív vizsgálat eredményei = Információs Társadalom, 18. 3. 2018. Forrás: <https://doi.org/10.22503/infvars.XVIII.2018.3-4.3> [2020. május 30.]

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A magyar könyvtárosok digitális kompetencia mérésének lehetséges fogalmi kerete és indikátorai. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 63. 6–7. 2016. 236–243. p.

ESZENYINÉ BORBÉLY Mária: A végzettség és a könyvtárosok digitális kompetenciaszintje közötti összefüggések összehasonlító elemzése. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 65. 5. 2018. 287–306. p.

Measuring digital skills across the EU. EU wide indicators of digital competence. Forrás: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/measuring-digital-skills-across-eu-eu-wide-indicators-digital-competence> [2018. november 1.]

Eszenyiné Borbély Mária a Debreceni Egyetem Informatikai Karának adjunktusa, 2011-től a Magyar Könyvtárosok Egyesületének (MKE) elnökségi tagja, az MKE-IKSZ (Informatikai és Könyvtári Szövetség) közös oktatási-képzési munkabizottságának vezetője. A Debreceni Tudományegyetem Könyvtárinformatikai Tanszék és az Informatikai Doktori Iskola oktatójaként és kutatójaként fő kutatási területei a könyvtári információs rendszerek és szoftverek minőségi kérdései, a digitális ökoszisztéma jellemzői. Számos publikációja jelent meg magyar és angol nyelven.